

Lenti István¹

Tuzson János akadémikus öröksége: a Bátorligeti-ösláp

(Esszé)

Minél távolabbi tájakra kalandozik a kíváncsiskodó az ősmagyar múlt térségein, s minél tágabba bővíti látóhatárának peremét, szeme annál inkább belevész a mondák és legendák sűrű, áthatolhatatlan bozótjaiba, ahol az álom és a valóság szétválaszthatatlan egységben olvad össze.

Kompromittálhatóbbá, érthetlenebbé válik a racionális tudások szemében a valóság. Így rövidebb életűek lesznek az egymás sarkába hágó természettudományos elméletek és fölfedezések. Egyszóval minél inkább elfáradt az értelem a rengeteg ellentmondás feloldásán, összehangolásán, annál üdébben, színesebben pompázott a tudományos felvételek romjain a megtagadásra ítélt természeti legendák borostyánja. Kezdetben volt a tett, s követte őt a cáfolat – így Bátorligeten!

A ma természetkutatásának históriása már óvatosabb! Tudtára ébredt eredményei viszonylagosságának, kiábrándult tulajdon csalatkozhatatlanságának dölyféből. Korunk megbecsüli, s értéke szerint mérlegeli az elmúlt idők nagyszerű és hatalmas analíziseit a Bátorligeti-öslápon is.

Tudjuk, hogy e csonka országnak ma egyetlen, csorbíthatatlan természetes tája sincs, amely egészségben, a táj valós határáig az állam birtokában maradt volna. A magyar medencerendszert teljességében kitöltő államunk Trianonban köröskörül elveszítette peremvidékeit. A „Porta orientalis” a kelet felől jövő behatások – ember, állat, növény és a balkáni műveletlenség – betülekedésének kapuja maradt. Így van ez a bátorligeti tájban, de erősebben!

A Felvidék, Erdély és a nagy Magyar Alföld hatásai ötvöződnek Bátorligeten. Múltját megsüvegelve, Apor fejedelem emlékét is megőrizte egykoron településének nevében. E vidék népének kétkezi munkája, szorgalma jólétet sohasem teremtett. Gyalázatosan megnehezítette mindezt az a prés, amely a határszélekre kényszerítette lakosságát, elválasztva az államhatár túloldalán élő rokonaitól, barátaitól. A természet itt emberpróbáló, szigorú arcát

¹ A szerző a Nyíregyházi Főiskola c. főiskolai tanára, a mezőgazdasági tudomány kandidátusa, az MTA köztestületi tagja.

mutatja. A forrásban kővé keményedik, a nagy vizek idején „vendégmarasztalóvá” válik a talaj. Egykoron volt álmos, mélabús vadvidék. A történelem is kemény leckékben, küzdelmes, keserves sorsban részesítette azokat, akik itt választottak tanyát, egy életre. Mindezekért természeti szépségek, csodák egyedülálló gazdagsága pótolja e küzdelmes életre vállalkozókat.²

Bátorliget ott található, ahol „keserves dagasztóteknő” az élet, ahol az Isten előtti hódolat valóban sajátos formát talált. E táj Mohács után lett peremvidék, s maradt ma is, de számos emléke ennek az állapotnak köszönheti fennmaradását.

A vándor még hallja, mint sikonganak őrjöngve a megtépázott galagonya-bokrok, miként lebegtetik leveleiket a kitárult, szép arcú határban – a mezők szélén – az égbe nyúló nyárfasorok, s jelzik, hogy Bátorliget 15 kilométerre, délkeletre fekszik Nyírbátortól, az államhatár legkeletibb szélén.

Valóság-e vagy hipotézis a Bátorligeti-ósláp?

Csengő hangokat dúdol a kósza szellő, jól ismert dallamokat. Soó Rezső professzor sétál a csillagösvényen, kémleli a hajnalt, az alkonyt, s mormolja öröknek vélt igazát: „Bátorliget hazánkban egyedülálló táj, ahol a síkon alhavasi jellegű növény- és állatfajok élnek, mint valamely hűvös, glaciális vagy posztglaciális kor flórájának és faunájának maradványai.”

Betér elhagyott, elenyészett kunyhójába, hol egykoron számára a nappal volt a szép, nem a holdvilág. E helyen hallgatta az erdő énekét, a zengő virágokat, a leggyönyörűbbet, amit az Úr hajdan mutatott néki.

A hűtlen barátok, tanítványok cáfolni merészelik a nagy Tudós teóriáit, s a láb szívében, egy nagy tisztás szegletében, óriási fűzek és bánatos nyírek lombjai alatt tagadni készülnek a legendát, meghaladottnak tartják gondolatait! Bizonyítani igyekeznek, hogy a rezervátum – minden bizonnyal – az Alföld erdős-lápos-pusztá korából, az ún. bükk-korból maradt fenn, de nyírlápjai valószínűleg a nyír-fenyő korból származnak.

Még a napkeltét lesik a didergő éjszakák, az Agg professzor magára tekeri ködfátyol köpenyét és diszkurzusra siet a szellős dombok felett mélézó, morfondírozó mesteréhez, Tuzson Jánoshoz. Ő az, aki látta a fény alatt ellengeni a világot, a didergő éjből előbúvó napkeltét, a csonka hazának Istentől kapott természeti remekét, ezt a pompás szépségű

² Burget Lajos: *Szabolcs-szatmár-beregi Képeskönyv*. Gyula, 1996.

érintetlen tájat: a Bátorligetet! Tudta, hogy egykoron itt, a mai alhavasihoz hasonló éghajlat és ennek megfelelő növényzet uralkodott. Tíz-tizenkétezer évvel korábban – egy jégkorszaki vízfolyás holtmedrének feltöltődésével – alakult ki az ősláp mai területe. Utolsó maradványa a hajdan volt híres nyírségi lápvidéknek, s legjobban megőrizte a nagy Magyar Alföld, de különösen a Nyírség történelem előtti képét. A jégkorszaki ember járt, vadászott valaha olyan tájon, mint amilyen ma ez az 53 hektáros, szigorúan óvott terület, ahol három-négy emberöltővel korábban még lakatlan volt a környék.

Tavasza van a bátorligeti homokdombokon és lápon. De miért sír a szél? Miért dúdolnak a könnyes fák régi-régi dallamokat? Miért hajtja meg üstökét az öreg tölgy? A nyárfalevél miért remeg, hisz' a kikelet tarkasága dobban? Miért siratják a múlt eltűnt harmatkönnyeit a megbúvó virágok? Bátorligeten annyi-annyi virágcsoda terem, és mégis sír a szél! Miért?

Elmegyek közéjük és elgondolkodok, majd belenézek a napkorongba: törvényt és tiszteletet tanulok! Alig múlt hatvan esztendeje, hogy itt hagyott bennünket a nagy tudós, a magyar Alföld szerelmese, az akadémikus Dr. Tuzson János. Nem szabad őt felednünk, de nem is tehetjük! Még ma is néki integet a liget pusztja árvalányhaja, érte sóhajt lápi nyírje, s mind harsányabban suttogják nevét e táj ezüsthársai. 1913-ban fedezte fel és 1914-ben vetette papírra Tuzson professzor az azóta nemzetközi hírűvé lett bátorligeti tájat, a rezervációt. Ti nyíri szelek vigyétek legendás gondolatát, hisz' egy volt veletek, s célja, mint az itt élőknek.

Már több mint 90 éve született a legenda, s Bátorligeten ünnep van! Az erdők avarjában is simogató, langyos tavaszi szél kacarász, egy vágyakozó nyár-mosollyal igyekszik felszárítani a könnyeket. Most a tavasz emlékezik, a Nyomási-legelő kökörcsinjei, a magyar nőszirm, s a többiek is lázas pompával integetnek a „tuzsoni-ősláp” felé, köszöntve a nagy Tudóst. Ebben az örömben és tiszteletben meghitt házigazdaként viseltetnek a zergeboglárok, a medvehangyák, a kosborok, a fehérzaspák, a távolról idelátogatott szibériai nőszirm és a gombák képviselői. Mert emlékezni illik a felfedezőre, a nagy álmodozóra, a puszták meleg lelkű szerelmésére, aki hajdan rajtuk feledte tekintetét.

Lápok, láprétek, ligeterdők és száraz tölgyek tenyésztek ott, ahol hatalmas lecsapolási munkálatokkal, erdőirtásokkal megkezdődött az ember térfoglalása, s az egykori vadon, az érintetlen lápvidék kultúr-sztyeppé, -tájja vált. A rég volt nádrengetegek, lápok, ligetek, erdők apró foltokká zsugorodtak. Az állami gondviselés mentette meg 1951-ben ezt a földdarabot, amely lett később nemzetközi hírűvé.

A láp egy fogyatkozó erdőkoszorúban búvik meg, még meleg nyári reggeleken is vastag ködlepel teríti be részeit. E homályos és rejtelmes képződmény a talajfelszínhez közeli

vizekből, lápvizekből leledzik. A Bátorligeti-ösláp mélyebb részein fekvő, s ma már csak időszakosan mocsaras területek természetes eredetűek. A hajdan volt mocsarak utolsó maradványai napjainkban – magasabb vízállások során, nagy esőzések következtében – jelennek meg.

Az éjben valami átfutott, egyszerre csak a láp nádasai fölött, a fűzések lombjain át kibukkant a színezüst Hold, kísértetes fénnel árasztva el a lápi világot. Az árnyak jelezték a két Hatalmasság titkos találkozáját. A legendák különös sóhajtozása hallatszott, fájdalmas zúgásával válaszolt a nádas. Kurrogás, suhogás, morgás, villogás, nyüszítő jajgatás lett úrrá az éjszakában. A nagy elődök közös sétára indultak, bizonyítani igyekezvén öröknek vélt, vagy múlandó igazságukat!

Csendes a szemlélődés, a régi-régi titkok világában keresik a csodát. Itt már nincs idő, gondolatuk a földtörténet hajnaláig tekint vissza, ahol a tér kitárul, az álmodozás lesz úrrá. A vad szél belenéz a horizontra merészkedő tájba, még játszadozik a holdfényben, majd visszavonulót fúj, s helyét átengedi a csahos tavaszi fuvallatoknak. Képzeletük zsombékok között kanyargó úton visz tovább, be a nádasok közé, s a karcsú nádszálak erdeje hívogatólag hatott rájuk. Ők ismerték a rejtélyt, s az kísértetiesen invitálta barátait: gyertek, mindent megbeszélünk, még mesélünk néktek a csodák titokzatos világáról! Gondolatuk zsombékról-zsombékra szökkent, olykor elméláztak, mígnem egy selyemfüves tisztásra értek.

Elmerengtek a vélt hidegvízű tó felett, mely vélhetően a nyírségi futóhomok mozgását követő talajvíz-áramlás átalakulásával keletkezhetett, jó 20 ezer évvel korábban. Élhetek itt fenyőfélék, lomberdei fafajok, de meghatározó lehetett az erdősztyep növényvilága. Az óriás fák boltívei alatt szétszórva illatozott ezerféle virág, s az ezeröles csendben lélegzett akkortájt minden, békében és halkan. Embernélküli, megbúvó hitek temploma volt az és őstölgyek alatt a nappal is sötét lehetett.

Majd a gyilkos, tétova természet-szorongást ezredévek múltával egy más élet váltotta fel, s lett a láp medrében erdőssztyep helyén erdő, a fenyők társaságában nyírek települtek. Az égi áldás csapadékot és melegebbet jelentett. Újabbak jöttek délről, lombos fák, melyek máig uralják az erdős pusztát.

Jött az ember is, elterpeszkedett a tájban, irtott, égetett, földet vert föl, s mindezt követték a mediterráneumból bevándorlók, majd az eutrofizáció és a tavi üledékek lerakódása. A két Öreg imígyen szólalt: figyeljetez kései követőink, mit sűg az öreg tölgy sötét lombja? Amikor a szél megforgatja, összefonja, versbe kezd: mind gyakrabban feledi, s nem találja a

remény ritmusát! Megsúgja, a Bátorligeti-ősláp a régmúlt korok idézője, 20 ezer éves természetes tájatalakulásának és több, mint 7 ezer éves történelmi időnek emléke.³

Az utolsó szolgálat elteltével a nagy Tanítók megpihenni térnek, megnyugvással. Egymás szemébe néznek, örömmel nyugtázzák: valahol, valakik gondolnak ránk, még akkor is, ha elfelejt bennünket a barát, a tanítvány, az utókor, mert lesznek akik a hívó üzenetet megértik, s a zavaró zajból kifejtik a szózat szavát!

A Bátorligeti-őslápon így gondolkodik a követő: „Kis területen igazi szabadtéri múzeum, ami sérülékenyebb, mint bármely múzeum, nincsenek falai, nincsen légkondicionálás és a „természet kiállított tárgyait” nem óvják ajtók és kamerák. A természet múltját őrzi, és mint minden más tárgyi emlék megtartása és ápolása, egy nemzet számára a jövő biztosítója. Azon társadalmak a múltban, amelyek ezt nem ismerték fel, lettek hatalmasak, mint Dareiosz Ó-Perzsa Birodalma, utódainak porban fuldokló, terméketlen sivatagi tájat hagytak örökül. Elődeink hibáiból tanulva, támogassunk minden olyan törekvést, ami Bátorliget és térsége természeti értékeinek megőrzését szolgálja.”⁴

³ Mahunka Sándor (szerk.): *The Bátorliget Nature Reserves – after forty years*. Hungarian Natural History Museum, Budapest. 1991. Vol. 1. 49–54.

⁴ Papp Mária és Lesku Balázs: A Bátorligeti legelő „Lókert”. In Lenti I.–Aradi Cs. (szerk.): *Bátorliget élővilága – ma. Válogatott tanulmányok*. Bátorligeti Önkormányzat Kiadványa, Bátorliget. 2002.